

ЖИТТЄВІ ЦІННОСТІ Й ГЕНДЕРНІ УСТАНОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

LIFE VALUES AND GENDER ATTITUDES OF HIGHER EDUCATION ACQUIRES

У статті представлено результати теоретичного аналізу й емпіричного дослідження проблеми життєвих цінностей і гендерних установок здобувачів вищої освіти. Визначено нерозв'язані аспекти цієї проблеми та її актуальність на сучасному етапі розвитку українського суспільства. Аналіз результатів психологічних досліджень проблеми формування установок у взаєминах між чоловіками і жінками виявив, що тепер відбувається суттєва трансформація гендерних стереотипів, змінюються цінності й установки міжстатевих стосунків. Істотних перетворень зазнають уявлення про партнерську норму, ролі та функції. Метою дослідження є визначення життєвих цінностей і гендерних установок у здобувачів вищої освіти різної статі.

Проведене дослідження виявило, що деякі з цінностей, які вважалися традиційними для жінок або чоловіків, не є такими для сучасної молоді. З'ясувалося, що для здобувачів вищої освіти жіночої статі найбільш важливими є розвиток власної особистості, отримання задоволення в усіх сферах життя, спілкування з іншими людьми, матеріальний добробут і збереження власної індивідуальності. Для здобувачів освіти чоловічої статі найбільш важливими є самодостатність, уникання відповідальності, обмеження контактів потрібними або корисними, матеріальний добробут, конформізм і досягнення реалістичної мети. Дослідження пріоритетних життєвих сфер виявило, що для жінок більш значущими є сфери професійної діяльності, освіти й сім'ї; для чоловіків усі сфери життя мають приблизно однакове значення. У жінок переважаючою є гуманістична спрямованість, а в чоловіків – прагматична. Проведене дослідження виявило наявність істотних відмінностей у життєвих цінностях та установках на партнерство в здобувачів вищої освіти різної статі. Чоловіки орієнтуються на традиційний розподіл ролей та обов'язків у парі, а жінки освоюють «чоловічі» ролі й функції, а традиційно жіночі намагаються передати чоловікам.

Ключові слова: життєві цінності, гендерні установки, здобувачі вищої освіти, стать.

The article presents the results of a theoretical analysis and an empirical study of the problem of life values and gender attitudes of students of higher education. Unsolved aspects of this problem and its relevance at the current stage of development of Ukrainian society are determined. The analysis of the results of psychological research on the problem of forming attitudes in the relationship between men and women showed that nowadays there is a significant transformation of gender stereotypes, the values and attitudes of intersex relations are changing. Concepts of partnership norms, roles and functions are undergoing significant transformations. The purpose of the study is to determine the life values and gender attitudes of students of higher education of different genders.

The conducted research revealed that some of the values that were considered traditional for women or for men are not so for today's youth. It turned out that the most important things for female students of higher education are the development of their own personality, satisfaction in all spheres of life, communication with other people, material well-being and preservation of their individuality. Self-sufficiency, avoidance of responsibility, limiting contacts to necessary or useful, material well-being, conformity, and achieving a realistic goal are most important for male education seekers. The study of priority spheres of life showed that the spheres of professional activity, education and family are more significant for women; for men, all spheres of life have approximately the same importance. Humanistic orientation prevails in women, and pragmatic orientation in men.

The conducted research showed the presence of significant differences in life values and attitudes towards partnership in higher education students of different genders. Men are guided by the traditional division of roles and responsibilities in a couple, while women master "male" roles and functions, and traditionally women try to transfer them to men.

Key words: life values, gender attitudes, students of higher education, gender.

УДК 159.922.27

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208>.

2023.56.18

Ситнік С.В.

д.психол.н., професор,
завідувач кафедри теорії
та методики практичної психології
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Білуха Т.І.

к.психол.н.,
доцент кафедри психології,
глибинної корекції та реабілітації
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

Борозенцева Т.В.

к.психол.н.,
доцент кафедри психології
Горлівський інститут іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»

Постановка проблеми. Вхідження України до європейського освітнього простору зумовлює інтерес науковців до проблем гендерної культури особистості. На сучасному етапі розвитку суспільства зусилля спрямовані на зміцнення демократії, важливим показником якої є рівні права чоловіків і жінок, що передбачає відмову від застарілих стереотипів щодо гендерних ролей, функцій тощо. Питання стосовно особливостей статі людини та гендерних психологічних відмінностей стають усе більш актуальними й обговорюваними науковою спільнотою. У суспільстві значно змінилися уявлення й установки щодо суто чоловічих і жіночих ролей. Трансформація традиційних, стереотипних уявлень про гендерні соціальні ролі в нових політичних, соціально-економічних умовах має перспективний характер для

прогресивних змін у системі вищої освіти, розроблення її інноваційних моделей.

Незважаючи на значну кількість наукових доробків вітчизняних і закордонних дослідників, проблема життєвих цінностей і гендерних установок здобувачів вищої освіти є актуальною та своєчасною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему переоцінки гендерних цінностей та установок досліджують такі сучасні вчені, як Т. Білик, В. Васютинський, Н. Городнова, Т. Говорун, І. Грабовська, В. Імбер, В. Кравець, І. Калько, Т. Кришня, Т. Мельник, Н. Олійник, Н. Паламарчук, О. Петренко, А. Фурман, З. Шевченко та ін. Наукові пошуки, спрямовані на дослідження гендерної культури дітей і молоді, ведуть К. Корсак, О. Кікінежді, Л. Мандрик, Н. Маркова й ін.

Аналіз результатів психолого-педагогічних досліджень із проблеми формування установок у взаєминах чоловіків і жінок виявив, що зараз відбувається суттєва трансформація гендерних стереотипів, цінностей та установок міжстевих взаємин. Істотних перетворень зазнають уявлення про партнерську норму, ролі й функції. З'ясовано, що проблема гендерного підходу в закладах вищої освіти є недостатньо розробленою. Лише незначна частина праць стосується особливостей формування гендерної культури здобувачів вищої освіти.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у визначенні життєвих цінностей і гендерних установок у здобувачів вищої освіти різної статі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У дослідженні брали участь здобувачі вищої освіти ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького та Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» 2–3 років навчання, кількістю 74 особи, з яких – 35 осіб чоловічої (1 група) і 39 осіб жіночої (2 група) статі, віком від 18 до 22 років.

Для вирішення завдань емпіричного дослідження використовували методики: «Рольові очікування партнерів» (РОП) А. Волкової, Т. Трапезнікової, «Морфологічний тест життєвих цінностей» (МТЖЦ) В. Сопорва, Л. Карпу-

шиної; для математичного та статистичного аналізу – t-критерій Стьюдента.

Для визначення уявлень про партнерські цінності здобувачів вищої освіти різної статі використана методика «Рольові очікування партнерів» (РОП) А. Волкової, Т. Трапезнікової. Результати подано в таблиці 1.

За шкалою «Особиста ідентифікація» отримано значущі відмінності на $p \leq 0,05$ рівні за t-критерієм Стьюдента. Тобто здобувачі освіти чоловічої статі (1 група) значно менше орієнтовані на особисту ідентифікацію з партнером, ніж здобувачі жіночої статі (2 група).

За шкалою «Господарчо-побутові установки» отримано значущі відмінності в показниках досліджуваних за додатковою шкалою «Рольові домагання» ($p \leq 0,05$). Це вказує на те, що в здобувачів вищої освіти жіночої статі значно частіше є установка на активну участь у домашньому господарстві, на відміну від здобувачів чоловічої статі.

За шкалою «Батьківсько-виховні установки» отримано значущі відмінності в показниках досліджуваних за додатковою шкалою «Рольові домагання» ($p \leq 0,05$). Виявилось, що здобувачі вищої освіти чоловічої статі значно рідше готові брати на себе батьківські функції, здобувачі жіночої статі більш орієнтовані на виконання батьківської соціальної ролі, уважають батьківство важливою цінністю.

За шкалою «Соціальна активність» отримано значущі відмінності в показниках досліджуваних за додатковою шкалою «Рольові очікування» ($p \leq 0,01$). Для здобувачів освіти чолові-

Таблиця 1

Показники основних цінностей у взаєминах здобувачів вищої освіти (у балах)

Цінності		1 група (чоловіки)	2 група (жінки)	t	p-рівень
Інтимно-сексуальна		7,32±0,78	6,32±0,84	0,8	>0,05
Особиста ідентифікація		3,69±1,17	6,87±0,81	2,3	≤0,05
Господарчо-побутова	Рольові очікування	7,67±0,77	8,02±0,71	0,6	>0,05
	Рольові домагання	4,19±1,27	7,20±0,79	2,2	≤0,05
Батьківсько-виховна	Рольові очікування	6,20±0,87	6,97±0,80	0,5	>0,05
	Рольові домагання	3,27±1,12	6,87±0,81	2,3	≤0,05
Соціальна активність	Рольові очікування	3,12±1,09	7,20±0,79	3,1	≤0,01
	Рольові домагання	8,34±0,69	5,21±0,98	2,2	≤0,05
Емоційно-психотерапевтична	Рольові очікування	6,85±0,81	5,21±0,98	1,6	>0,05
	Рольові домагання	4,19±1,27	6,97±0,80	1,7	>0,05
Зовнішня привабливість	Рольові очікування	7,67±0,77	6,87±0,81	0,8	>0,05
	Рольові домагання	4,19±1,27	7,69±0,77	2,2	≤0,05

чої статі майже не важливо, щоб їхній партнер вів активне суспільне та професійне життя. За додатковою шкалою «Рольові домагання» також отримано значущі відмінності між показниками досліджуваних ($p \leq 0,05$). Тобто для здобувачів-чоловіків важливо мати інтереси за межами родини. У здобувачів-жінок показники за цією шкалою також досить високі, сучасні жінки не бажають обмежувати власну активність вузьким сімейним колом, вони прагнуть до високого суспільного статусу, кар'єрного зростання, наявності власних інтересів, які не збігаються з інтересами партнера.

За шкалою «Зовнішня привабливість» отримано значущі відмінності в показниках досліджуваних за додатковою шкалою «Рольові домагання» ($p \leq 0,05$). Здобувачі вищої освіти жіночої статі мають виражену установку на зовнішню привабливість, орієнтацію на сучасні модні зразки зовнішнього вигляду, прагнення красиво одягатися, доглядати за власним тілом тощо.

Переважаючи життєві цінності й орієнтацію на визначені життєві сфери, характерні для чоловіків і жінок, досліджено за допомогою методики «Морфологічний тест життєвих цінностей» (МТЖЦ) В. Сопорва, Л. Карпушиної. Результати подано в таблицях 2 й 3.

Саморозвиток як життєва цінність є більш значущим для здобувачів жіночої статі ($p \leq 0,05$ за t-критерієм Стьюдента). Вони прагнуть отримувати об'єктивну інформацію про особливості власного характеру, здібності, інші характеристики особистості. Дослідженим жінкам більшою мірою, ніж чоловікам, властиво прагнення до самовдосконалення, усвідомлення того, що потенційні можливості людини майже необмежені, що в житті необхідно добитися максимально повної їх реалізації; відповідальне ставлення до своїх обов'язків, компетентність, вимогливість до себе. Здобувачі вищої освіти чоловічої статі демонструють самодостатність, байдужість до зовнішніх оцінок.

Показники за шкалою «Духовне задоволення» також значно вищі в досліджуваних жінок, ніж у чоловіків ($p \leq 0,05$). Тобто здобувачі освіти жіночої статі прагнуть отримувати моральне задоволення в усіх сферах життя.

Імовірно, вони вважають, що найважливішим у житті є робити те, що цікаво і що приносить внутрішнє задоволення. Їм властива ідеалістичність поглядів, прагнення дотримуватися етичних норм у поведінці. Здобувачам-чоловікам більш властиві прагматичність, пошук конкретної вигоди від стосунків, результатів діяльності, зневага до суспільної думки, норм і правил.

Показники за шкалою «Соціальні контакти» значно вищі в здобувачів-жінок, ніж у чоловіків ($p \leq 0,05$). Досліджуваним жінкам властиве прагнення до встановлення сприятливих, позитивних взаємин із навколишніми. Для них важливими є всі аспекти людських стосунків, цінністю – можливість спілкуватися з іншими людьми; доброзичливість, товариськість, невимушеність комунікування, емпатія, соціальна активність. Досліджувані здобувачі-чоловіки виявили нерішучість у спілкуванні з незнайомими людьми, відсутність спонтанності у висловленнях, недовіру до інших людей, небажання бути відкритими у взаєминах.

За шкалою «Досягнення» показники здобувачів вищої освіти жіночої статі значно вищі, ніж показники здобувачів-чоловіків ($p \leq 0,05$). Дослідженим жінкам властиво прагнення до досягнення конкретних і суттєвих результатів у різні періоди життя. Вони готові ретельно планувати власне життя, ставити конкретні цілі на кожному етапі й досягати їх. Досягнення для них є підґрунтям для підвищення самооцінки, упевненості в собі. Досліджені чоловіки більш байдужі до досягнень, залежні від того, як складається ситуація. Вони віддають перевагу найближчим, конкретним цілям. Іноді відчувають безсилля в прагненні досягти відтерміновану перспективну мету.

За шкалою «Збереження власної індивідуальності» показники здобувачів вищої освіти жіночої статі значно вищі, ніж показники здобувачів-чоловіків ($p \leq 0,05$). Досліджені жінки прагнуть до незалежності від навколишніх, переконані, що важливо зберегти неповторність і своєрідність особистості, поглядів, переконань, стилю життя, не піддаватися впливу масових соціальних тенденцій. Досліджені чоловіки виявляють конформізм, орієн-

Таблиця 2

Переважаючи життєві цінності здобувачів вищої освіти різної статі (у балах)

Життєві цінності	1 група (чоловіки)	2 група (жінки)	t	p-рівень
Саморозвиток	39,9±5,19	43,6±6,18	4,5	≤0,05
Духовне задоволення	40,3±5,43	44,1±5,02	5,1	≤0,05
Креативність	36,2±7,15	39,6±7,32	1,8	>0,05
Соціальний контакт	40,3±5,09	44,1±5,02	4,5	≤0,05
Престиж	39,2±7,45	39,5±6,44	0,2	>0,05
Досягнення	41,3±6,98	45,3±6,91	4,5	≤0,05
Матеріальне становище	44,8±6,6	45,3±6,91	0,7	>0,05
Збереження індивідуальності	39,4±5,63	44±6,04	4,5	≤0,05

Таблиця 3

Переважаючі життєві сфери здобувачів вищої освіти різної статі (у балах)

Життєві сфери	1 група (чоловіки)	2 група (жінки)	t	p-рівень
Професія	56,4±8,4	63,5±7,66	3,3	≤0,01
Освіта	58,9±8,51	63,5±7,66	2,2	≤0,05
Сім'я	50,2±6,52	55,9±7,03	2,3	≤0,05
Суспільна активність	51,8±7,08	55,9±7,03	1,4	>0,05
Захоплення	54,1±8,14	54,1±8,06	0,2	>0,05
Фізична активність	50±9,5	50,8±10,6	0,3	>0,05

тацію на соціальні зразки, бажання не виділятися й не брати на себе відповідальність.

Таким чином, виявилось, що для здобувачів вищої освіти жіночої статі найбільш важливими є розвивати власну особистість, отримувати задоволення від життя, активно спілкуватися з навколишніми, бути матеріально забезпеченими та зберігати індивідуальність. Тобто можна констатувати, що в здобувачів-жінок вираженою є етично-ділова спрямованість. Для здобувачів вищої освіти чоловічої статі найбільш важливими є самодостатність, уникання відповідальності, обмеження контактів з навколишніми потрібними або корисними, матеріальний добробут, конформізм і досягнення конкретної реалістичної мети. Тобто практично однаково вираженими є етично-ділова і прагматична спрямованості.

Професія як життєва сфера є більш значущою для здобувачів вищої освіти жіночої статі ($p \leq 0,01$ за t-критерієм Стьюдента). Тобто в досліджених жінок вираженим є прагнення до повнішої реалізації власних здібностей у професійному житті, підвищення кваліфікації, а також вимогливість до себе й виконання своїх професійних обов'язків. Вони прагнуть мати цікаву, змістовну роботу, глибше проникати в предмет праці, отримувати задоволення від процесу й результату роботи. Досліджені здобувачі-чоловіки в професійній сфері мають прагнення до обмеження активності; у разі досягнення будь-яких значущих результатів вони заспокоюються, ображаються на критику їхніх професійних здобутків. Вони прагматичні, прагнуть мати конкретну вигоду від професійної діяльності. Також їм властива тенденція до індивідуалізації діяльності. Так само, як і жінки, вони бажать мати роботу, що гарантує високі прибутки, забезпечує стабільність існування.

Освіта як життєва сфера також більш значуща для здобувачів вищої освіти жіночої статі ($p \leq 0,05$). Тобто досліджені жінки спрямовані на зростання, розширення кругозору, підвищення рівня освіченості. Їм властиве прагнення досягти як конкретного результату освітнього процесу (диплом, захист дисертації), так й іншої життєвої мети, досягнення якої залежить від рівня освіти, у тому числі матеріальної забезпеченості. Досліджені здо-

бувачі-чоловіки у сфері освіти прагнуть до отримання визначеного результату, який підтверджує досягнення певного рівня освіти, або ігнорують освіту як чинник, що сприяє саморозвитку. Вони мають низький рівень пізнавальної активності внаслідок нерозвиненої пізнавальної мотивації.

Сім'я як сфера життя є більш значущою для здобувачів вищої освіти жіночої статі ($p \leq 0,05$). Вони готові витратити багато сил і часу вирішенню проблем сім'ї, вважають, що головне в житті – це благополуччя родини. У шлюбі цінують любов, взаєморозуміння. Досліджені здобувачі-чоловіки прагнуть зміцнення власних позицій у сім'ї, готові будувати шлюб «за розрахунком», не цікавляться досвідом інших родин.

Таким чином, дослідження життєвих сфер, що мають значення для здобувачів вищої освіти чоловічої та жіночої статі, виявило, що існують кількісні та якісні відмінності між показниками досліджуваних груп, а саме: для жінок більш значущими є сфери професійної діяльності, освіти й сім'ї; у чоловіків усі сфери життя виражені приблизно однаково, їм властиві самодостатність, бажання відповідати загальноприйнятим нормам, орієнтуватися на прагматичний бік життя.

Висновки. Проведене дослідження показало наявність істотних відмінностей у життєвих цінностях та установках на партнерство в здобувачів вищої освіти різної статі. Чоловіки орієнтуються на традиційний розподіл ролей та обов'язків у парі, а жінки освоюють «чоловічі» ролі й функції, а традиційно жіночі намагаються передати чоловікам.

Перспективами подальших досліджень є аналіз соціально-психологічних чинників, які детермінують трансформацію традиційної системи гендерних установок у здобувачів вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Калько І.В. Особливості формування гендерної культури сучасної студентської молоді. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія «Педагогічні науки»*. 2017. № 2. С. 234–237.
2. Олійник Н.А., Імбер В.І., Білик Т.С. Гендерні особливості ціннісних орієнтацій студентів закладів

вищої освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми.* 2022. Вип. 64. С. 217–225.

3. Паламарчук Н.О., Кришня Т.О. Особливості гендерної дискримінації в сучасних умовах розвитку

України та світу. *Збірник наукових праць ЧДТУ.* 2017. № 47. С. 48–53.

4. Шевченко З.В. Плинна ідентичність і множинна ідентичність: спільне і відмінне у сучасній соціальній ідентифікації. *Evropský filozofický a historický diskurz.* 2019. № 5 (4). С. 130–134.